

MANEVİ TERAKKİ YOLUNDA
ABBASOĞLU AĞA BAKİHANOV (1794-1846)

Dr. Babek KURBANOV*

Abbasoğlu Ağa Bakihanov'un yaratıcılık mirası gösteriyor ki, halkın manevi medeniyetini temsil eden büyük şahsiyetler daima sosyal-siyasal hadiseler, halkın istek arzuları, manevi terakkisi, maariflenmesi ile derinden meraklanmış ansiklopediliğe malik olmakla birlikte devrin ilerici fikirlerini savunmuşlardır.

A.A. Bakihanov yaratıcılığı ile tanışlık bir daha onun düşündür, filozof, alim, coğrafyaşinas, yazar, şair gibi şöhret bulmasını, üniversal merak dairesine sahip olmasını gösteriyor. Onun bedii (sanatsal) eserlerinde, aynı zamanda etikaya dair yazılarında, öylece de şiirlerinde İslam dininin ahlak norm ve prensiplerinin etkisini duyarak mümkün olsa da (tesadüfi değil ki), yazar dini psikolojisinin ve ideolojisinin etkisi altında olan ahalinin ekseri hissesi daha anlaşılır olmak maksadı ile eserlerini bazen dini anlayışlar, rivayet ve süjetler ile ilgilendirirdi. Genellikle de onların yüksek bedii-ideya konusu, terbiyevi rolü, beynelminel özelliği dikkati çekiyor.

Abbasgulu Ağa Bakihanov'un hayat yolu döneminin ilerici medeniyet temsilcileri (özellikle de A. S. Puşkin, M. İ. Glinka, Bestujev, Marlinski, A. S. Griboyedov vs.) ile tanınmış bir şahsiyet gibi beynelminelci ruhta terbiyesine hizmet göstermiş ve yaratıcılığında esaslı dönüştürücü yaratmıştır.

Dünya ve ilk önce Rus medeniyeti ile yakından tanışlığı düşündürün dünya görüşüne, bedii-estetik bakışları ve zevkine esaslı etki göstermiş, kendi halkının eğitilmesi, terakkisi yolunda onun sosyal faallliğini bir daha arttırmıştır. Kendisinin bildiklerini, gördüklerini, okuduklarını (hatırlatalım ki, Abbasgulu Ağa Bakihanov Arap, Fars dillerini öylece de Fransız ve Rus dillerini güzel bilirdi ve tabii ki, bu ona çeşitli meselelerden zengin malumatlar toplamaya imkân verirdi.) anlaşılır dilde, bedii-duygusal tarzda halka belirtmeye çalışırdı. Bu bakımdan onun "Keşfi'l-Garaib" eseri özellikle dikkat çeker. Yazar eserde Kolomb'n Amerika'ya olan seferlerini son derece meraklı delillerle, öylece de zengin metaryallerle istinad ederek tasvir ediyor. Aynı zamanda her sefer içtimai-sosyal, siyasal önemini kendi okuyucularını aydınlatmaya çalışırdı.

* Atatürk Üniversitesi K. Karabekir Eğitim Fak. Öğretim Üyesi.

Amerika kıtasına, böylece de o dönemin henüz malum olmayan diğer coğrafi arazilerin gösterilen merakın nedenini işgalcilik, herislik, zenginleşmek, sömürgecilik siyaseti ile alakalandırır. Yerli ahalinin, etnik grupların işgalcilere nisbeten daha yüksek manevi etik keyfiyetine sahip olmasını meraklı delillerle gösterebilmiştir.

Abbasgulu Ağa Bakihanov'un bedii mirası, özellikle zengindir ve ne yazık ki, henüz istenilen seviyede tebliğ ve tedkik edilemiyor. Onun birçok gazelleri, muhammesleri, mesnevileri, müstezadları, alegorik şiirleri halkımızın zengin ve form bakımından mükemmel poetik tefekküre sahip olmasını göstermekle birlikte Abbasgulu Ağa Bakihanov'un bir şair gibi de milli geleneklerimize derinden bağlı olmasını bildiriyor. Bu şiirlerin yüksek ideya-duygusal içeriği okunaklı, aynı zamanda bedii suretler alemindeki hayatiliği ve canlılığı onların musiki sesleri vasıtasıyla canlandırılmasına imkân verir. Tesadüfi değil ki, şarkıcıların icrasında şairin bir dizi şiirleri ahenkle seslenir, çağdaş dinleyicilerimize büyük estetik haz getirebilir.

Bu bakımdan tanınmış şarkıcılarımızdan Hacıbababa Hüseyinov'un ve Alim Gasimov'un icrasını özellikle hatırlamak yerine düşerdi.

Abbasgulu Ağa Bakihanov'un poetik yaratıcılığı profesyonel musikicilerimiz için de bedii suretler alemi açar. Onun poetik yaratıcılığına müracaat eden tanınmış Azerbaycan bestekârı Tofik Bakihanov (düşünürün torunlarından) kendisinin bir dizi güzel romanslarını, manilerini bestelemiş ve musikicilerimizin repertuarını zenginleştirmiştir.

Abbasgulu Ağa Bakihanov'un "Manzum Hikâyeleri" silsilesinden olan bir dizi eserlerin sahneleştirilmesi zamanımızca belli merak doğurmakla birlikte düşünürün bedii mirasının tebliği alanında yararlı olabilirdi. Onun, "Hikmetin Fazileti", "Ümidin Boşa Çıkması", "Meşvetin Şartları", "Tebliğin Güzelliği" gibi nasihatname, terbiyevi karakter taşıyan şiirleri bu bakımdan özellikle seçilir.

Düşünürün "Bengal Meselesinin Sırrı" dramı da (üç perde, dokuz şekil) vaktiyle (1956) büyük başarıyla temaşaya koyulmuş ve kendi yeni sahne tecessümünü bekliyor. "Emelin Cezası" adlı Hind efsanesinden faydalanmış yazar bir daha Azerbaycan-Hindistan edebi alakalarının sağlamlaşması, genişlenmesi yolunda özen göstermiştir.

Zannımızca, bir şahsiyet, düşünür Abbasgulu Ağa Bakihanov'un diğer milli medeniyetlerin temsilcilerinin dikkatini çekmesi gerçekliği daha ilk sırada milli medeniyetimize olan ilgiyi göstermekle birlikte bu görkemli simanın kendi dönemi için beynelmînel medeni alakaların gelişmesi için de müstesna rolü gösterir. Buna örnek olarak bir dizi ünlü Rus Ressamlarının henüz sağlığı zamanında Abbasgulu Ağa Bakihanov'un portrelerini yapmalarını göstermek mümkündür.

V. Gagarin, V. İ. Maşkov gibi ünlü fırça ustalarının, aynı zamanda eski Sovyetler Birliği döneminde M. A. Vlasov'un ve G. Kalustov'un ve başkalarının bu alandaki faaliyeti de dikkati çeker.

Dediklerimiz bir daha Abbasgulu Ağa Bakihanov'un şahsiyeti ve yaratıcılık mirasının genişliği, zenginliği, çok yönlülüğü, üniversallığı vs. göstermekle birlikte, bir daha medeniyet temsilcilerimizin, filozoflarımızın sanatşinaslarımızın, pedegoglarımızın vs. karşısında duran önemli görevleri, daha doğrusu büyük şahsiyetin felsefi, ahlaki, etik, estetik siyasal görüşlerinin, bedii eserlerinin, bir sözle kapsamlı yaratıcılık mirasının derinden araştırılması ve geniş tebliğini zaruri ediyor.